

UČENJE IN ŠTUDIJ SLOVENSKEGA JEZIKA NA DUNAJSKI UNIVERZI

Elizabeta Jenko

Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Dunaj

UDK 378.147:811.163.6*243(436.1)

Povečano zanimanje po znanju slovenskega jezika se kaže tudi na dunajski Univerzi. Članek predstavlja institucionalne okvire učenja slovenskega jezika na Univerzi na Dunaju ter pogoje za njihovo uresničevanje v praksi. Poseben pomen pripisujemo izvenštudijskim projektom, ustvarjalnemu delu z jezikom in kulturnimi vsebinami ter didaktičnim vprašanjem in pedagoškemu študiju.

študij slovenskega jezika, institucionalni okvir, praksa poučevanja, izvenštudijski projekti, didaktika

Over the last twenty years, due to political and economic changes, interest in the Slovene language has increased. We begin by discussing the institutional framework of Slovene language teaching at the University of Vienna and issues relating to teaching practice. Particular meaning is ascribed to external projects, creative language work and cultural content, as well as questions relating to didactics and pedagogical study.

study of Slovene, institutional framework, teaching practice, external projects, didactics

Prispevek temelji na kvalitativnih intervjujih s študenti in študentkami, ki obiskujejo tečaje slovenskega jezika na dunajski Univerzi ter spremljanju njihovih – v posameznih primerih celotnih – študijskih poti. Članek predstavlja institucionalne okvire učenja slovenskega jezika na dunajski Univerzi ter pogoje za njihovo uresničevanje v praksi.

Institucionalne okoliščine

Slovenistika na Dunaju je že vrsto let zaznamovana s kontroverznimi vestmi o svoji usodi. Medtem ko avstrijski časopisi¹ poročajo o pomanjkanju interesa za študij slovenistike, nas novica avstrijskega zunanjega ministristva² iz leta 2007 obvešča o slovensko-avstrijskem meddržavnem programu za sodelovanje

v letih od 2008 do 2012, ki naj bi dunajski Univerzi zagotovil slovenistično katedro. Nekdanji veleposlanik Republike Slovenije, Ivo Vajgl, se je v času svojega mandata na Dunaju zavzemal za gostujoče profesure iz Slovenije, ki so še danes sestavni del slovenističnega programa, a po svoji naravi vedno podrejene naključju.

Pogoji za študij slovenistike so se glede na čas mojega študija v osemdesetih letih prejšnjega stoletja močno izboljšali, če samo pomislimo, da so bila tedaj domala vsa slovenska in srbohrvaška literarna, jezikoslovna, kulturološka in didaktična predavanja združena pod naslovom *južnoslovska*, kar pomeni, da je bilo med predavanji slovenističnim poglavjem odmerjeno sorazmerno malo časa.

¹ Die Presse, 17. 8. 05/3, *Orchideenstudien vorm Verblühen*.

² *Kultureller Gleichklang über Grenzen hinweg*: <<http://www.bmeia.gv.at/aussenministerium/aktuelles/presseaussendungen/2007/>>. (Dostop 25. 9. 2009.)

Vendar z doseženo stopnjo ne smemo biti zadovoljni, saj bo slovenistika uspešna le tedaj, če se bo glede strukture in vsebine odzivala na zahteve časa in spreminjajočih se življenjskih pogojev, se prilagajala dinamiki sodobnega študija, hkrati pa ohranila in nadgrajevala svoje temeljne vsebine.

Glede na usmerjenost politike, ki se po naša s skrbjo za širjenje vseh jezikov Evropske unije, se zdi, da se s težnjo po ekonomizaciji izobraževalnih dejavnosti uveljavlja diametralno nasprotje znanstvenega in izobraževalnega poslanstva Univerze. Kvantitativni kriteriji služijo kot merilo za kvalitativne kulturne vsebine,³ kar seveda zapostavlja številčno skromnejše člene verige, čeprav le-ti »proizvajajo« tudi vrhunske in za širše občinstvo pomembne »izdelke«.⁴

Kljub deloma obetajočim vestem je slovenistika še vedno zajeta v sklop južnoslovenskih jezikov, kjer ostaja brez merodajnega znanstvenega zaledja in kontinuitete. Zdi se, da ji slednjo do neke mere zagotavlja le jezikovni pouk, ki, s formalnimi spremembami, kot tak poteka že desetletja in ki je bil leta 2009 celo razširjen s trinajstih na sedemnajst ur na teden.

V primerjavi z iztekajočim se štiriletnim diplomskim študijem je novi⁵ triletni bakalavreat s spremenjenim študijskim programom po bolonjskem vzorcu prednostno usmerjen v razvijanje praktičnih jezikovnih zmožnosti in v posredovanje osnovnih filoloških vsebin. Dve dodatni uri, namenjeni jezikovni izobrazbi, poudarjata težnjo po praktični usmerjenosti, ki, sodeč po interesih študentske skupnosti, obeta več absolventov in absolventk na tej stopnji. Pokazalo se bo, ali bodo okoliščine naklonjene tudi znanstvenemu slovenističnemu študiju na naslednji stopnji dveletnega

mastra. Pri tem ne smemo pozabiti, da veljajo tudi na univerzitetnem terenu tržni zakoni. Stranke, ki se jim ponudba ne bo zdela dovolj kakovostna in prilagojena njihovim potrebam, se bodo odločale za ustrežnejše blago. To dejstvo lahko obrnemo tudi v korist slovenščini. Primerne okoliščine in ustrezna infrastruktura namreč močno vplivajo na motivacijo, za katero je znano, da je eden glavnih dejavnikov za uspešno usvajanje tujega jezika.

Kot infrastrukturo pojmem v našem kontekstu tako formalne okvire, torej univerzitetno politiko, študijski program in pogoje za študij, kot tudi uresničevanje teh okvirov v praksi, torej premišljeno in kakovostno oblikovanje in posredovanje študijskih vsebin. Kot pomembnega dejavnika ne smemo zanemariti interakcije med tistimi, ki učijo, in tistimi, ki se učijo slovenščino.

Študijske okoliščine

Če primerjamo ozadja in motive, ki so študente in študentke pred desetletji privedli na slovenistiko z današnjimi, se le-ti zelo razlikujejo. Moje kolegice in kolegi so bili skoraj izključno slovenskega porekla. Dandanes se jim pridružuje čedalje več študirajočih brez slovenskih korenin z različnih fakultet in univerz, od ekonomije preko tehnike tja do zgodovine. Za študirajoče drugih fakultet so na slavistiki predvideni t. i. razširitveni moduli, vendar za slovenski jezik delujejo v okviru tečajev, namenjenih slovenističnemu in tudi pedagoškemu izobraževanju, tako da se cilji in potrebe med seboj prepletajo in jih je treba sproti ter previdno usklajevati. Struktura udeležencev in udeleženk začetniških tečajev zadnjih treh let kaže naslednjo sliko: približno četrtnina jih študira slavistiko, v sklopu katere je slovenščina prvi ali drugi jezik, ostali pa

3 Primerjaj: *Bundespräsident, hilf!* Odrpito pismo predsedniku Republike Avstrije, <http://derstandard.at/>. (Dostop 23. 8. 2009.)

4 Absolvent dunajske slovenistike Erwin Köstler je danes uspešen in cenjen prevajalec Cankarjevih del, objavljenih pa je tudi nekaj slovenističnih diplomskih nalog, npr. Jenko 1994, Kušej 1996 ali Leben 1997.

5 Uveden v študijskem letu 2008/09.

navajajo, da jim slovenščina pomeni dodatno jezikovno in kulturnopolitično izobraževanje. Jezikovni tečajji združujejo zelo heterogeno skupino ljudi, ki jih slovenščina zanima iz znanstvenih in/ali praktičnih razlogov. Posamezni študenti in študentke so vpisani v pedagoško smer študija slovenskega jezika.

Motivi za učenje slovenščine so zelo individualne narave, vendar se po rezultatih anket v zadnjih treh letih zdi, da jih lahko strnemo v dva osrednja sklopa. Na eni strani gre za usmerjenost v učenje jezika kot komunikacijskega sredstva v zasebnem in poklicnem okolju, na drugi strani pa v spoznavanje sociokulturnega konteksta ciljnega jezika. Vendar izkušnje kažejo, da rastoče znanje jezika prebujata tudi zanimanje za znanstveno-raziskovalna vprašanja. Naj kot primer navedem zdaj že absolventko slovenistike Claro Gröblacher. Jezikovnega tečaja se je udeležila, da bi se »naučila osnov slovenskega jezika«. Splošni interesi so se poglobili in slovenistiko obogatili z diplomsko nalogo, ki obravnava sodobno temo terminologije slovenskega jezika v okviru Evropske unije.⁶ Tak primer je tudi absolventka filozofije Monika Wulz, ki je svoje, z osebno biografijo pogojeno zanimanje za slovenski jezik in znanje jezika, ki si ga je pridobila na jezikovnih tečajih, vpletla v filozofsko diplomsko nalogo.⁷

Izkušnje preteklih let so pokazale, da zlasti zanimiv in pester program privabi perspektivne ljudi, ki prav dobro razlikujejo med neorganizirano ponudbo predavanj in premišljenim, celovitim in znanstveno dodelanim študijskim programom. Takšen program pa zahteva močno duhovno, kadrovsko in materialno zaledje ter podporo. Za formalnim izrazom »kadrovsko zaledje« se skrivajo ljudje, ki se lahko nemoteno posvečajo slovenščini oz. oblikovanju okoliščin za zavzeto ukvarjanje z

jezikom na univerzitetni ravni v tujejezičnem okolju, kjer se pogoji in potrebe močno razlikujejo od položaja v Sloveniji, in ki jih je za uspešno delo treba dobro poznati.

Ob delu s študenti in študentkami, ki jih zanimanje za slovenski jezik združuje v čedalje bolj heterogeno sestavljene skupine, se vedno znova kaže pomanjkanje učnega gradiva, prilagojenega potrebam določenih ciljnih skupin.

Pod omenjenimi pogoji je vsekakor smotrno razmišljati o modelu jezikovnega pouka, ki temelji na celostnem obravnavanju jezika s širokega uporabnega in znanstveno formalnega vidika. Vsesplošni komunikativni usmerjenosti jezikovnega pouka se na univerzitetni ravni nujno pridružuje opazovanje jezika »skozí jezikoslovna očala«, saj velja slediti enim – znanstvenim – in drugim – praktično usmerjenim – ciljem. Oboji pa morajo nujno potekati pod okriljem didaktičnega izobraževanja, saj pouk slovenščine na Univerzi služi tudi kot model za bodoče učitelje ali učiteljice, in sicer tako glede metodološkega pristopa kot glede vsebin. Omejene materialne in kadrovske možnosti narekujejo preproste in učinkovite metode združevanja filoloških – v našem kontekstu jezikoslovnih – in praktičnih ter didaktičnih interesov, ki se med seboj dopolnjujejo in spodbujajo. Videti je kot kvadratura kroga, vendar nas je dolgoletna praksa naučila obvladati heterogene okoliščine, v katerih je delo zelo individualne narave, saj se je treba sproti prilagajati zahtevam vsako leto spreminjajočih se skupin. To pomeni, da se ne moremo opreti na standardizirane učbenike, ampak delamo na podlagi izvirnih in aktualnih besedil, ki jih po potrebi didaktiziramo in opremimo z nalogami in vajami, bistvenimi v trenutnem položaju.

Iz poročil učiteljev in učiteljic slovenskega jezika v tujini⁸ je znano, da potrebujejo za

⁶ Gröblacher 2008.

⁷ Wulz 2002.

⁸ Npr. na posvetu Poučevanje slovenščine zunaj meja Slovenije, ki je potekal 18. 9. 2009 na Slovenskem znanstvenem inštitutu na Dunaju.

delovno prakso na eni strani modularne splošne in posebne učne programe ter na drugi strani zbirke učnih pripomočkov, urejenih po različnih, tematskih in zvrstnostnih, kriterijih. Po zastavljenih ciljih lahko tako nastanejo individualni »učbeniki«. V mislih imam osnovni fond reprezentativnih izvirnih besedil v tiskani, zvočni in video obliki, razporejenih po temah, zvrsteh, kompleksnosti itn. V takšno zbirko sodijo najrazličnejša besedila za usvajanje tujejezičnih sposobnosti glede branja, govorjenja, slušnega razumevanja in pisanja z vzorci vaj, kot je to nakazano v *Zvočni čitanki* (Jenko, Pečnik, Reichmayr 2000) ali v priročniku *Z branjem do slovenščine* (Jenko 2006) in v *Literarni sestavljenki* (Pezdirč-Bartol 2003), informativno gradivo o kulturno-civilizacijskih okoliščinah ciljnega jezika v maternem in ciljnem jeziku ter gradivo za medkulturno komunikacijo, poleg tega še slovarji in slovnica v maternem jeziku,⁹ bibliografija prevedene literature in še kaj. Namesto knjig bi bile uporabnejše mape, tako rekoč odprte modularne knjige, ki bi jih učeči se lahko poljubno razporejali in dopolnjevali po osebnih interesih oz. z aktualnimi besedili in informacijami. Prednost odprtega medija je tudi ta, da ne poseduje jezika kot zaključene celote, temveč nakazuje odprtost celotne materije in dopušča individualne pristope.

Želja po čim bolj kakovostnem in pestrem jezikovnem pouku je že v preteklosti botrovala projektom, namenjenim ustvarjalnemu delu z jezikom pri pouku slovenščine. Skupaj s študentsko skupnostjo nastajajo zamisli za vedno nove dejavnosti. Če v njih sodelujejo ali celo sami dajo pobudo zanje, prevzemajo tudi odgovornost za svoje napredovanje in uspeh pri učenju jezika, kar jih še posebej motivira. Naj v tem kontekstu omenim vrsto iger, ki smo jih izdelali z angažiranimi študenti in študentkami ter jih na inštitutu hranimo v prototipni izvedbi. Zamisel o igri kot učnem pripomočku ni

nova, dejstvo pa je, da na področju pouka slovenščine kot tujega jezika skoraj ni izbire. Znano je, da sproščeno ozračje v skupini olajša učenje česarkoli. Element igre ustreza takšnemu okolju, izkazal pa se je tudi kot učinkovito sredstvo v okviru učnega procesa ter kot didaktična pobuda v pedagoško usmerjenem študiju.

Obštudijska infrastruktura

Zgradba študija slovenščine na dunajski Univerzi omogoča vpis brez kakršnegakoli predznanja. Jezikovno izobraževanje poteka vzporedno z uvajanjem v jezikoslovje, književnost in kulturne vsebine slovenskega jezika. Ker slednje zaradi tako zasnovanega študija v prvih semestrih navadno poteka v nemščini, je potreba po raznovrstnih stikih s slovenskim jezikom poleg obveznih jezikovnih tečajev velika. Pomanjkanje podpore z uradne strani (kar je med drugim pogojeno z že omenjeno ekonomizacijo izobraževalnih dejavnosti) smo na Inštitutu za slavistiko dunajske Univerze v preteklem desetletju v okviru slovenistične študijske smeri sprejeli kot kreativni izziv in razvili nekakšno obštudijsko infrastrukturo, ki se je izkazala za učinkovito podporo pri usvajanju praktičnih jezikovnih ter znanstveno-slovenističnih, kulturnih in družbenih vsebin, nujnih kot pogoj za vsakdanjo rabo jezika. Tako omogočamo študirajočim sicer neobvezno, a v njihovi zavesti močno zasidrano povezanost s slovenskim jezikom in Slovenijo. Dejavnosti so tudi »gostje« z drugih fakultet sprejeli za svoje in jih z veseljem obiskujejo ter tako dopolnjujejo znanje jezika.

Ideja Slovenskih večerov se je porodila iz želje, da bi študentom in študentkam slovenistike približali slovensko kulturno, znanstveno in politično življenje oz. jim Slovenijo predstavili v živo. Z leti je prireditve postala osrednji slovenistični kulturni dogodek na Inštitutu za slavistiko dunajske Univerze. Večeri, na

⁹ Npr. Jenko 2000.

katerih nastopajo osebnosti s področja znanosti, literature, kulture, politike itn., lahko uspevajo z materialno pomočjo Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju in Slovenskega kulturnega centra Korotan – ki prav tako tvorita pomemben del izvenštudijskih možnosti za stik s kulturnimi in znanstvenimi dejavnostmi – ter s fizično pomočjo študira-jočih, ki so ob rezultatu skupnega prizadevanja za doživetje slovenske kulture in znanosti zelo motivirani.

Pri študentih in študentkah so prav tako posebej priljubljene vsakoletne ekskurzije v Slovenijo, v okviru katerih izvirno spoznavajo in doživljajo jezik ter njegove družbene in kulturne okvire.

Pogled v prihodnost

S pogledom na jutri pripisujemo velik pomen tudi didaktičnim vprašanjem. Za slovenščino v izobraževanju bo pomembno tudi to, kako bo potekalo bolonjsko usklajevanje pedagoškega študija, saj postaja le-ta ob povečanem povpraševanju po jezikovnih tečajih tako na poljavnem (univerzitetni jezikovni centri, Ljudske visoke šole ipd.) kot tudi na zasebnem sektorju čedalje pomembnejši. Trenutno sta nadzor in zagotavljanje kakovosti pri kadrovanju predavateljev in predavateljic bolj ali manj ključna. Poročila iz Koroške, kjer zanimanje za slovenski jezik narašča tudi pri neslovenskem prebivalstvu in je čedalje večje tudi povpraševanje po možnostih opravljanja maturitetnega izpita iz slovenskega jezika, ki ga omogočajo nekatere mednarodne srednje šole na Dunaju, napovedujejo spremembe tudi v javnih izobraževalnih ustanovah, ki se le počasi prilagajajo novim težnjam. Nanje se je treba med drugim na univerzitetni ravni pripraviti z razvojem in oblikovanjem posebnih didaktičnih programov in primernih učnih pripomočkov.

Zato se je »didaktična ekipa«¹⁰ slovenistike na Dunaju priključila pravkar ustanovljeni

interdisciplinarni didaktično-raziskovalni platformi dunajske Univerze, ki se bo v tri leta trajajočem projektu prav teh vprašanj lotevala z avtorefleksijo in empiričnimi raziskavami, ki obetajo rezultate za sodobno didaktično delo na tečajih slovenskega jezika.

Literatura in spletni viri

- Bundespräsident, hilf!* Odprto pismo predsedniku Republike Avstrije (Senat der Akademie der bildenden Künste): <<http://derstandard.at/>>. (Dostop 9. 7. 2009.)
- GRÖBLACHER, Clara, 2008: *Sprachliche Aspekte im Rahmen der Erstellung slowenischer EU-Terminologie*. Dunaj. Diplomaska naloga.
- JENKO, Elizabeta, 2000: *Grammatik der slowenischen Sprache*. Celovec: Založba Drava.
- JENKO, Elizabeta, PEČNIK, Daniela, REICHMAYR, Michael, 2002: *Zvočna čitanka za pouk slovenščine*. Celovec: Založba Drava.
- JENKO, Elizabeta, 2006: *Z branjem do slovenščine*. Celovec: Založba Drava.
- Kultureller Gleichklang über Grenzen hinweg*: <<http://www.bmeia.gv.at/aussenministerium/aktuelles/presseaussendungen/2007/kultureller-gleichklingueber-grenzen-hinweg-oesterreichisch-slowenische-kulturgespraechen-in-laibach.html>>. (Dostop 25. 9. 2009)
- KUŠEJ, Mateja, 1996: *Prve učiteljice, prve pisateljice – kdo jih pozna?* Celovec: Založba Drava.
- LEBEN, Andreas, 1997: *Ästhetizismus und Engagement. Die Kurzprosa der tschechischen und slowenischen Moderne*. Dunaj: WUV-Universitätsverlag.
- Orchideenstudien vorm Verblühen*. Die Presse, 17. 8. 05/3: <http://info.zv.tuwien.ac.at/pr/news/doc_news/Orchideenstudien_1.pdf>. (Dostop 25. 9. 2009.)
- PEZDIRC BARTOL, Mateja, 2003: *Literarna sestavljanka: umetnostna besedila na tečaju slovenščine. Piročnik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ljubljana, DZS.
- WULZ, Monika, 2002: *Wissensproduktion als Technik der Geschichtsschreibung am Beispiel slowenischer Grammatiken seit der Reformation*. Dunaj. Diplomaska naloga.

10 Elizabeta Jenko in Eva Tesar - Terseglav.